

Provst Johan Exner – in memoriam

Af Søren Ruuger

Ved en højtidelighed i Hald kirke den 2. december 1983 indviedes en mindeplade for provst Johan Exner, hvis hele embedsgerning faldt i Hald og Kærby sogne – fra 1923 til 1964. Mindepladen, som er opsat i Hald kirkes våbenhus, er dog i første række helliget mindet om provst Exners uvurderlige indsats på kirkefredningernes område.

Da provst Exner døde i foråret 1981, tog nu afdøde skoleinspektør Aksel Johansen, Hald, straks – i forståelse med provst Exners børn – initiativ til at sætte provsten et varigt minde. Der blev nedsat en lokal komite til at forestå indsamlingen, hvorved det i løbet af et par måneder lykkedes at skaffe godt 10.000 kr. til veje. Bidragene kom fra mange forskellige sider svarende til den vide berøringsflade, provst Exner havde haft. Til de mange lokale bidrag føjede sig gaver fra institutioner og menighedsråd; samtlige menighedsråd i provst Exners gamle provsti, Nørhal-Gerlev-Onsild herreders provsti, støttede således initiativet.

Ét var imidlertid at skabe forståelse for ønsket om at sætte provst Exners fretningsindsats et varigt minde; det var ingen sag; noget andet at finde den mest velegnede form for mindesmærke. En tid overvejede komiteen at rejse en min-

Hald kirkes våbenhus, mindeplade for provst Johan Exner. Tegnet af arkitekt Johannes Exner og billedhugger Henning Olsen, afsløret 2. december 1983.

desten på kirkegården eller i kirkegårdens nærhed. Men dette frafaldt man til fordel for opsætning af en mindeplade i Hald kirke. Denne løsning rejste dog nye problemer, idet man var opmærksom på de indvendinger, der fra tilsynets side kunne rettes imod noget, der blot kunne minde om fortidens forkærlighed for epitafier og lignende. For at komme sådanne betænkeligheder i forkøbet blev det besluttet at søge mindepladen opsat ikke i selve kirkerummet, men i kirkens våbenhus, en løsning, som fandt fuld tilslutning hos de kirkelige myndigheder.

Opgaven med at tegne mindepladen blev betroet professor, arkitekt Johannes Exner, Århus, i samarbejde med kunstneren, billedhuggeren Henning Olesen, Linde. Materialevalget faldt på en Gællebæk marmor. Som det fremgår af billedet, er skriftfeltet inden for den optrukne linie udført blankpoleret, mens fladen udenfor er forsænket en millimeter og matslebet. Fladens side- og overkanter er svagt hvælvet og poleret. Og endelig er pladen fastgjort, så at den er fri af muren bagved.

Da pladen i første række var tænkt som et mindesmærke over provst Exners grundlæggende arbejde for at værne om »kirken i landskabet«, føjedes der til provst Exners navn og data blot følgende prægnante sætning: »Han forestod fredningen af de danske kirkers omgivelser«. Mere gjordes ikke nødvendigt. Dermed er mindet fastholdt om en indsats, hvis rækkevidde og pioner karakter først er blevet erkendt i de seneste år.

Den historiske baggrund for fredningen af de danske kirkers omgivelser er beskrevet i Kirkeministeriet og Fredningsstyrelsens fælles publikation: Kirkernes omgivelser – en vejviser for menighedsråd i lovgivning og myndigheder m.v. (København 1977). Det hedder her bl.a.: »Udgangspunktet for et mere systematisk arbejde med henblik på en sikring af kirkeomgivelserne i det åbne land er et forslag herom, som provst Johan Exner i 1941 fremsatte over for kirkeministeriet. Da en generel ordning på grund af besættelsestidens forhold ikke kunne tilvejebringes, gennemførte provst Exner ved provstiets 3-årige kirke- og kirkegårdssyn i 1947 i samarbejde med det stedlige fredningsnævn og ved frivillige overenskomster med lodsejerne fredning af arealer op til kirkerne i sit provsti«.

»På baggrund heraf udsendte kirkeministeriet et cirkulære af 26. januar 1949 til stiftsøvrighederne landet over om en sikring af kirkernes omgivelser, først og fremmest mod skæmmende og alt for nærgående bebyggelse. Heri bemyndigedes provst Exner – af foruden kirkeministeriet også af det daværende ressortministerium for naturfredning, statsministeriet – til at organisere sådanne fredningsbestræbelser og søge dem gennemført over hele landet i samråd med vedkommende fredningsdommer, provster, præster og menighedsråd«.

»I årene umiddelbart efter 1950 gennemførtes herefter ca. 4.500 fredninger – af større eller mindre omfang – af arealer i umiddelbar tilknytning til de fleste af landets ca. 2.300 kirker, i visse tilfælde som større arealfredninger, i andre som

bræmmefredninger eller som udsigtsfredninger for bestemte punkter og endelig som bybilledfredninger«.

»Fredningerne, der var baseret på et snævert samarbejde mellem provst Exner og de lokale fredningsdommere, blev gennemført ved frivillig overenskomst med lodsejerne og uden erstatning. Dette var så at sige den grundlæggende idé bag provst Exners initiativ, og det er disse fredninger, der normalt kaldes »kirkeomgivelsesfredninger«. Citaterne er hentet fra nævnte værk s. 22-23.

Det er vigtigt at understrege det princip, provst Exner lagde til grund for sit omfattende fredningsarbejde, nemlig frivilligheden. Her drejede det sig ikke blot om at opnå en teknisk tilfredsstillende løsning, men om at vække en folkelig forståelse for den kulturelle værdi, landsbykirken repræsenterer i det danske landskab. Som få andre var provst Exner udrustet til at løse den opgave i kraft af sit åbne, ærlige væsen. Og så meget fik han udrettet på sine talløse rejser landet rundt, at vi tør håbe, at vore danske landsbykirker må få lov til stadig at ligge frit og indbydende i landskabet, så at også efterslægten må kunne glæde sig derover og ved at høre provst Exners navn vinde respekt for den indsats, som her blev gjort.

Det er mindet herom, mindepladen i Hald kirkes våbenhus vil tjene til at holde i ære. Vi, der idag har vor gang i Hald kirke, håber, at mange i tidens løb vil lægge vejen forbi og standse op ved mindepladen for den mand, hvis navn for altid vil være uudsletteligt forbundet med frilæggelsen af de danske kirker.